

GAZDASÁGI SZEMLE

A kartellankét.

A Magyar Jogászegylet Gazdaságjogi Intézete május havában értekezletet tartott a kartell-kérdés megvitatására. Az új alakulatnak céljához híven sikerült a jogászvilág és a gazdasági élet vezetőit ha nem is közös platformra, de legalább — közös előadói emelvényre összehozni. Az értekezletnek a gyakorlati és elméleti kérdések egész sorára kellett volna választ adni. Milyen gazdasági érdekek vezettek a kartellek keletkezésére? Mennyiben hatnak ki ezek a közérdekre? Szükség van-e kartelltörvényre? Milyen irányu legyen az esetleges állami beavatkozás: kartell-ellenes vagy pedig kartellfejlesztő? Milyen gazdasági eszközök (vám- és tarifapolitika) alkalmasak a kartellek befolyásolására? Hogyan oldassanak meg a kartellnek, mint organizációs formának problémáit? Hogyan a kartell-szerződés magánjogi vonatkozásai? Szükséges-e a kartellekkel kapcsolatban új hatósági szerveket létesíteni? Ha nem, milyen már meglévő hatóságok hatáskörébe utaltassék a kartell-ügyben való döntés? Jóllehet, az ankét tudományos jellegét megőrzendő, a vita kiélezését elkerülendő rezolúcióra, határozathozatalra nem került sor, talán mégis lehetséges lesz a következőkben az egyes felszólalásokból s valahogyan az ülések atmoszférájából az értekezlet eredményeit megállapítani.

Dr. Heller Farkas műegyetemi tanár előadása nyomán mintegy hallgatóságos megegyezéssel az összes résztvevők elfogadták azt az álláspontot, hogy a kartellek a kapitalizmus szükségszerű fejleményei, ugyanazoknak a hatóerőknek eredményei, amelyek a kapitalizmust létrehozták. A fejlődés vonala a kis egységektől a nagyok s még nagyobbak felé vezet. A tömörülés viszi a gazdasági erőket a kibontakozás felé. A tömörülésnek pedig két legjelentősebb formája a munkavállalóké: a szakszervezet s a vállalkozóké: a kartell. A kartell primitív formájában nem céloz egyebet, mint az áralkulás szabályozását. Az árkartellt azonban nem sokára felváltják a területi (rayon) kartellek, a kontingentáló kartellek, hogy végre a Spätkapitalizmus korában, — mert csodálatosképen az összes felszólalók magukévá tették Sombartnak a kapitalizmust elparentáló tanát — a Patentgemeinschafthoz s a kartellnek ahhoz a formájához jussanak, amelynek célja a termelés szabályozása, a termelés s a fogyasztás egymáshoz időmitása.

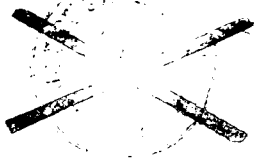
A kartell hatásainak s jelentőségének megítélésénél szigoruan el kell választani két kérdést: a kartellnek,

mint organizációs formának kérdését s az árkérdést. Ami az elsőt illeti, gazdaságilag nem tagadható le a kartellek óriási érdeme a termelés egységesítése, racionalizálása, fejlesztése körül. Jogászi szempontból pedig felvetődött az ankéten, vajjon nem volna-e szükség egy új organizációs, egy új társulási forma, egy „testhezálló ruhára“ az eddig számtalan megjelenési formában (részvénytársaság, szövetkezet, korlátolt felelősségű társaság, közkereseti társaság, magánjogi társaság, sőt szövetkezet) elének kerülő kartell számára. Jóval nehezebb már az árkérdés eldöntése, azé a kérdésé, igaz-e hogy a kartell illetéktelenül és szemérmetlenül felszórólja az árakat s ha ez igaz, melyek ennek az eljárásnak ellenszerei.

Mindenekelőtt meg kellett állapítani azt, hogy „nem mind kartell, ami drágít“. A kartellen kívül drágít, sőt elsősorban drágít a tényleges monopol-helyzet s az áruuzsora. Ez a két jelenség pedig élesen különbözik a kartelltől; keletkezésük éppen ellentétes okokra vezethető vissza. A kartellt az árubőség, a monopolhelyzetet s az áruuzsorát a hiány idézi elő. Ami magát a kartellt illeti, itt már eltérnek a nézetek. Statisztikai adatokat hallottunk az árdrágaságról; összehasonlításokat a háborúelőtti s a mai viszonyok között, melyek mind a kartell árfelhajtó politikáját lettek volna hivatva bizonyítani. Sőt a közgazdasági tudomány képviselője, Heller Farkas professzor is odanyilatkozott, hogy bármilyen áldásos is a kartellek működése a közgazdaság produktivitásának emelése szempontjából, árpolitikájukról már nem lehet a teljes magasztalás hangján beszélni. Másrészt kimutatták azt, hogy a kartell érdeke összevág a társadalom többi osztályának érdekével. A szervezett munkásság könnyebben és egyszerűbben kötheti meg tarifaszereződéseit a vállalkozói egyesülésekkel, mint az egyes vállalkozókkal. A mezőgazdaság — tekintettel a gyér exportlehetőségekre — mindinkább csak a belföld számára dolgozik, érdekében áll tehát a belföldi piac megerősödése, konszolidációja. Bizonyos, hogy első látszatra azt hihetnők, hogy a kereskedelem pusztulása jár a kartellképződéssel. Mégis úgy látszik, hogy a kartellek egészen befolyásolják a hiteléletet; a kartellirozott iparágakban aránytalanul csekélyebb a fizetésektelen-ségek száma — mondotta Székács Antal az O. H. E. elnöke. Ami végül a fogyasztókat illeti, nem egészen helyénvaló a kartellnek, a termelők egyesülésének éles szembeállítás a fogyasztó közönséggel. A fogyasztó maga is többnyire termelő, sőt a fejlődés folyamán mind több s többen vesznek részt közvetlenül a termelésben (Liefmann).

A vita középpontjában az állami intervenció kérdése állott. Kuncz Ödön reámutatott arra, hogy a kartellkérésben a célkitűzés, a szabályozás irányítása a gazdaságpolitikus feladata, a jogász munkája nem lehet más, mint a kitűzött célra vivő eszközök megválogatása. A gazdaságpolitikusnak viszont szakítania kell avval a felemás felfogással, amit a német „Verordnung gegen wirtschaftliche Machtstellungen“ magáévá tett, amit a mi újabb bírói gyakorlatunk (így a kereskedelmi- és iparkamara zsürije a Tvt. 1. §-a alapján hozzá kerülő kartell-ügyekben) is vall, hogy t. i. a kartell-szerződés önmagában megengedett, csak az a kartell erkölcstelen, amely a szabad verseny befolyásolását, kizárását célozza. *Kartell és szabad verseny mindig kizárják egymást.* Ha meg akarunk maradni az egyedül üdvözítő szabad verseny mellett, akkor a kartellt nem szabályozni kell, hanem meg kell azt semmisíteni. Ebből a szempontból az amerikai Sherman-Act az ideális törvényalkotás. Ha ellenben a kartellt szükségesnek tartjuk, akkor abba is bele kell törődnünk, hogy a szabad versenyt felváltja a — szabályozott verseny korszaka.

Az értekezlet óvakodott attól, hogy válaszoljon erre az egész liberális gazdasági politika felett döntő kérdésre. Pedig talán érdekes lett volna azt is megvitatni, vajjon a kartell s a szabad verseny szükségképen ellentétben állanak-e, vajjon a szabad verseny nem foglalja-e magában az egyesülés szabadságát is. A felszólalók megmaradtak a praktikus vonatkozásoknál s állást foglaltak a — *kartell-törvény ellen.* Egyedül Sándor Pál kívánt kartell-törvényt; sőt elő is terjesztett egy formális törvénytervezetet. Ez a tervezet kötelezővé kívánja tenni a kartell-szerződések bejelentését. A bejelentés elmulasztását büntetőjogi szankciókkal kívánja sújtani. Tiltja a továbbeladók ellen irányzott „Knebelungsvertrag“-ot, az outsiders ellen irányzott bojkottot. A kartelltagok elleni szankciók megengedhetősége hatósági beleegyezéstől függ. Kartellbírósként a táblának egy ülnökkel egészített külön tanácsa volna kijelölendő. A többségi álláspont indokolásul a kartell szükségszerű, sőt hasznos voltának felismerésén kívül, reámutattak a „túltörvénykezés“ eddigi várható káros következményeire. Az állami beavatkozás annál kevésbé helyeselhető, mert az állam nem pártatlan felső forum, hanem konkurrens. Olyan konkurrens, aki eddig rosszul gazdálkodott saját számlájára, ezentúl, ha beavatkozást engedünk neki a magángazdaság árpolitikájába, rosszul fog gazdálkodni — más számlájára is. Hivatkozás történt a háborus idők rosszul sikerült ármaximálására s kényszerközpontjaira.

Hivatkozás történt az eddigi külföldi kodifikációk gyenge eredményére. A német rendelet annyira nem vált be, hogy legutóbb a salzburgi Juristentagon a leghatározottabban állást foglaltak megreformálása mellett. A kanadai törvény elsősorban új szerveket alkotott, érdemleges intézkedése alig van. A norvég törvény teljesen kartell-ellenes, nehézkes, otromba felügyeleti rendszert inaugurál. Anglia nem alkotott ugyan kartell-törvényt, bíróságai azonban a legélesebben üldözik a „restraint of trade“-t. Az angol-amerikai fejlődés azonban teljesen eltér a kontinentalistól. Mindenekelőtt a kontinens, de különösen Magyarország sohasem gazdálkodott minden vonalon az individuális liberalizmus jegyében. Nálunk a legfontosabb közszükségleti cikkek jórésze, a posta, a vasut stb. stb. mindig monopol tárgyát képezték. Angliában viszont a kései kapitalizmussal szükségképen együttjáró vállalat-egyesítés nem a tömörülés, a kartell, hanem az egyéniség diktaturája a tröszt formájában történt — fejtette ki Dr. Jacobi Andor. Itt tehát logikus volt a kartellelles állásfoglalás. Mindamellett az angol gyapjuiparban újabban mutatkoznak kartellszerű szervezetek. Nem várható nagy eredmény a kötelező nyilvánartartás inkább adminisztratív jellegű rendszabályától sem.

Kartell-törvény; állami intervenció; ugyanazon fogalom. Két szinonim megjelöléseként használták ezeket a kifejezéseket a vita során. Pedig a kartell-törvénynek más célja, más tartalma lehet mint a pusztán állami beavatkozásnak. Adhatja a speciális kartellügyi jogviszonyok (a kartelltagok egymásközötti viszonya; az outsiderek s a kartell kölcsönös jogi helyzete stb.) szabályozását. Sor került a kartelltag kilépésének kérdésére; védelmet óhajtottak a kartell-szerződés indokolatlan felmondása ellen. A felmondás perfekciója csak bizonyos idő elteltével következhet be. Mindamellett a tulajdonképeni kartelljog igazságtalanul háttérbe szorult a kartell „közrendészetével“ szemben. Különösen sajnálatos, hogy a kartellel kapcsolatos nemzetközi magánjogi-, nemzetközi kötelmijogi kérdések nem nyertek megvitatást. Pedig ezeknek óriási gyakorlati jelentősége lehet a nemzetközi kartell-megállapodásoknál; a mint azt legutóbb az izzólámpa-kartell létesítése körül támadt nehézségek mutatják.

Nem akadt viszont egyetlen szószólója sem a legújabban mifelénk is kisértő kényszerkartellnek. Egyöntetű helyeslés közepette idézte Kuncz Ödön Flechtheim professzornak a Salzburg-i Juristentagon mondott szavait: „Zwangskartelle als Strafmittel! ein schrecklicher Gedanke!“

Az állami beavatkozástól való félelem magyarázza, hogy a felszólalók feleslegesnek vélték új hatóságoknak felállítását. Nézetük szerint legfeljebb egy centrális adatgyűjtő-bizottságra, egy központi nyilvántartásra volna szükség, amelynek feladata azonban legfeljebb statisztikai összeállítások készítése és nem ellenőrzés lehet. Figyelemreméltó, hogy ama propozícióval szemben, hogy a tisztességtelen verseny-ügyek mintájára a kereskedelmi- és iparkamara gyakoroljon bizonyos kartell-kérdésekben bíráskodást, éppen — a kamara alelnöke tiltakozott a legélesebben.

Nem várt az értekezlet különös eredményt az u. n. gazdasági befolyásolásoktól sem. Vámpolitikai rendszabályok a nemzetközi kartellekkel szemben hatástalanok. A belföldi ipar pedig vámvédelemre szorul, akár kattellirozva van, akár nem. Különbséget kell tenni általában a nyugateurópai s a hazai iparviszonyok közt. A mi iparunk még fejletlen; a vámsorompók felhúzása pusztulást jelentene számára és hasznot a külföldi — kartelleknek.

Felmerült végül a kartell jövőjének kérdése is. S itten már, a gyakorlati téren azonos konklúzióra jutó felszólalók, elméleti beállítottságuk, mondhatni világnézetük szerint a legellentétebb álláspontokat foglalták el. Volt olyan, akinek a szemében a kartell egy nagy lépést jelentett a szocializmus felé vivő uton, volt olyan, aki éppen ellenkezőleg a kapitalista önségély jóformán egyetlen módját látta abban, az esetleges állami beavatkozást tekintvén a szocialisztikus „Planwirtschaft“ előfutárjának. Végül hallottunk olyan felfogást is, mely szerint a kartell csak átmeneti alakulat, a végső kialakulást a tröszt jelenti.

Ennyiben sikerült talán összesűriteni az értekezleten felgyűlt rengeteg értékes adatot és gondolatot. A gazdaságjogi intézet szerencsés kézzel választotta meg első előadássorozatának témáját, amint azt a vitát kísérő hatalmas érdeklődés is bizonyította. Az ankétet Dr. Heller Farkas és Dr. Kuncz Ödön egy. tanárok, valamint Dr. Király Ferenc ügyvéd előadásai nyitották meg; értékes és tartalmas felszólalásokat hallottunk Sándor Páltól, Dr. Jacobi Andortól, Székács Antaltól, Dr. Nádas Lászlótól, Knob Sándortól és Neuhaus Ferentől.

Keszthelyi Nándor.